

(Херсон)

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Метою статті є аналіз проблем, з якими стикається перекладач під час перекладу фразеологічних одиниць біблійного походження у різносистемних мовах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, біблеїзм, релігійна картина світу, церковно-релігійна лексика.

The article focuses on the analysis of the problems the interpreter deals with while translating Biblical phraseological units in different language systems.

Key words: phraseological unit, Biblical expression, religion world-view, clerical lexical units.

Розвиток відносин між народами різних країн робить можливим сьогодні дослідження мовних явищ у порівняльному аспекті. Під час роботи з різномовними текстами перекладач повинен приділяти велику увагу лінгвосоціокультурним моментам, від яких у більшості випадків залежить якість перекладу, тому що перекладач має справу не просто з двома текстами, або окремими поняттями, зіставленими різними мовами, а з двома різними культурами, менталітетами, які виражені в тексті. Виходячи з цього, перекладач повинен урахувати ці обставини та шукати оптимальні вирішення проблеми при перекладі.

У кінці ХХ сторіччя починається відродження релігійного життя в країнах колишнього Радянського Союзу та спрямування суспільства до християнських цінностей, що відобразилось на лексичному й фразеологічному складі мов. Поширеним стало використання біблійних ремінісценцій та релігійних термінів у тексті. Відбувається переосмислення церковно-релігійної лексики, зміна її емоційно-експресивного забарвлення [2, с.5].

Предметом дослідження в статті є стійкі словосполучення, які мають у своєму складі церковно-релігійну лексику, відображену в словниках сучасної української та російської мов. Мета роботи – виявити труднощі, з якими стикаються перекладачі при перекладі цієї групи фразеологічних одиниць. Матеріалом для дослідження було обрано українські та турецькі фразеологічні одиниці з релігійним компонентом.

На сьогоднішній день нез'ясованими залишаються питання про статус фразеології, хто є основоположником цієї дисципліни та велика кількість проблем із теорії науки. До нерозв'язаних питань належать невизначеність терміна фразеологічної одиниці та предмета фразеології. Нез'ясованою залишається теорія еквівалентності, проблема словотворчих компонентів та інші. Досить плідними є дослідження вітчизняних (зокрема російських та українських) мовознавців. Розробкою питань теорії фразеології займалися В.В. Виноградов, Л.А. Булаховський, В.Л. Архангельський, В.М. Мокієнко, В.П. Жуков, О.М. Мелерович, В.Г. Гак, Л.Г. Скрипник, М.Ф. Алефіренко, Л.Г. Авксентьев, М.Т. Демський. Такі лінгвісти як О.І. Смирницький, О.В. Кунін, Н.М.

Амосова, А.І. Альохіна досліджували фразеологію англійської мови. Серед західних мовознавців слід відзначити Ш. Баллі та Л.П. Сміта.

У сучасному мовознавстві не дається однозначне поняття предмета та об'єкта фразеології. Деякі лінгвісти вважають, що об'єкт фразеології складають тільки стійкі словосполучення, які відтворюються. Таке розуміння знайшло відображення в більшості підручників та навчальних посібників. Так, наприклад у посібнику "Современный русский язык" дається таке визначення поняття фразеологічна одиниця: "...это устойчивые, постоянные по своему компонентному составу, воспроизводимые единицы языка, обладающие единым, целостным значением" [9, с. 120].

Друга концепція побудована на визнанні об'єктом фразеології будь-яких словосполучень мови. Наступне поняття фразеологічної одиниці дають у своєму підручнику О. С. Ахманова, Е.М. Медникова, С. А. Григор'єва, розкриваючи зміст фразеології, як окремого розділу мовознавства, який вивчає лексичну солучуваність слів: "как слова естественно сочетаются друг с другом в обычном употреблении, какие ограничения накладываются на эти сочетания языком и какие изменения происходят во фразеологической сочетаемости слов данного языка в процессе его развития" [1, с. 94].

В.Н. Телія у своїй роботі "Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты." підкреслює, що деякі лінгвісти вносять до об'єму фразеології тільки два класи – ідіоми та фразеологічні саолучення (Н.М.Амосова,), інші – ще прислів'я та приказки (Л.А. Булаховський, В.В.Виноградов). Таким чином, під широким об'ємом фразеології розуміємо одиниці мови, які відтворюються в готовому вигляді та не є словом. Таким чином, у статті розглядаються фразеологічні одиниці, які містить у собі Біблія.

Мета даної статті з'ясувати можливість повного, еквівалентного перекладу таких фразеологічних одиниць та прислів'їв з урахуванням не тільки різносистемності мов, але й того, що їх носії є представниками різних релігій.

Вплив релігії на культуру очевидний, особливо ж християнської релігії на європейську культуру: на образотворче мистецтво, літературу, мораль, філософську думку. Без знання Біблії й біблійних сюжетів складно зрозуміти класичний живопис.

Так само помітний слід залишила Біблія і в багатьох мовах світу. Це "крилаті вислови" – окремі слова, словосполучення й цілі речення, які, відірвавшись від біблійного тексту, вживаються як усталені (фразеологічні) одиниці мови – в узагальненому, переносному або образному значенні. Усі крилаті вислови, на відміну від інших фразеологічних одиниць, мають точно встановлене джерело походження.

Фразеологічні одиниці з релігійним компонентом мають біблійне походження та називаються біблеїзмами. Такі фразеологічні одиниці широко розповсюджені в європейських мовах, релігією носіїв яких є християнство. Протягом століть окремі слова, словосполучення і речення переходили з Біблії у розмовну мову народу. Спочатку це були точні цитати, які поступово все далі відходили від того тексту, з якого були взяті, набували розширеного, переносного, образного значення. Наприклад: "Берегти як зіницю ока", "Відділяти кукіль від пшениці", "Вовк в овечій шкурі", "Замість хліба дати камінь" [4, с.3].

Із усіх мовних засобів саме стійкі словосполучення та афоризми найбільш яскраво передають національну специфіку. Вона виявляється шляхом зіставлення з мовними одиницями інших мов та

присутня в усіх компонентах значень стійких словосполучень (денотативному, емпіричному, функціональному або граматичному) [7, с.38]. Лінгвісти виділяють національно-культурну та національно-мовну своєрідність мовних одиниць. Національно-мовна своєрідність проявляється у неспівпаданні структурно-мовних компонентів (наприклад, лексико-граматичних або функціонально-стилістичних) одиниць стійких словосполучень, які порівнюються. [7, с.40]. Національно-культурна своєрідність полягає у тій країнознавчій інформації з різних сфер культури, яку зберігають стійкі словосполучення.

Під час написання статті були опрацьовані матеріали фразеологічного словника української мови та словника біблеїзмів. Методом суцільної вибірки зафіксовано 48 ФО біблійного походження, які поділено на три групи: у першу групу входять біблійні фразеологічні одиниці, що мають відносний еквівалент, або аналог у турецькій мові; друга група складається з фразеологічних одиниць із неповним еквівалентом при перекладі, та третя група – безеквівалентних біблійних фразеологічних одиниць.

Беручи за мету виявити труднощі при перекладі фразеологічних одиниць, у складі яких присутній релігійний компонент з української мови на турецьку, треба брати до уваги не тільки те, що ці мови належать до різносистемних мов, але й те, що носії мов є представниками різних релігійних конфесій та мають певні відмінності у баченні релігійної картини світу. Релігійна картина світу має свій історичний розвиток з міфологічної, при еволюції свідомості від політеїстичної до монотеїстичної. У центрі знаходиться Бог, який творить світ, саму людину й керує світом згідно Закону Божого. Ця картина дуже практична, вона значною мірою визначає життєві устої та поведінку віруючих людей. У різних релігіях існує своя релігійна картина світу.

Беручи до уваги те, що натурфілософія іслама є здебільшого запозичена з Біблії й те, що в Корані відображена ідея первородного гріха й багато інших біблійних легенд та оповідань, хоча деякі з них і обрамовані специфічними деталями [3, с.134], ми можемо констатувати, що при перекладі деяких фразеологізмів можливо зберегти їх первісний зміст, без подальших роз'яснень. До таких фразеологічних одиниць входять ФО, які віднесені до першої групи: “У поті чола (заробляти на життя)” – “Alın teri dökmek”, “Всесвітній потоп” – “Nuh tufanı”, “У чому мати народила” – “Yalın ayak başı kabak”, “Козел відпущення, козел офірний” – “Günah keçisi”, “Наріжний камінь” – “Temel taşı”, “Лицом к лицу” – “Yüz yüze”, “Хто сіє вітер, пожне бурю” – “Rüzgar eken fırtına biçer”, “Ноїв ковчег” – “Nuh'un gemisi”, “Око за око, зуб за зуб” – “göze göz, dişe diş”, “З голови до пят” – “tepeden ayağa kadar sızmak”, “Содом і Гоморра. – “Sodom ve Gomora”, “Притча во язицех” – “Dillere destan olmak”, “Стерти з лица землі” – “Yeryüzünden silmek”, “Терновий вінок” – “Diken taç”, “Тьма кромішня” – “Zifiri karanlık”, “Берегти як зіницю ока” – “Gözbebeği gibi korumak”, “Продати за миску сочевиці” – “Mercimek çorbası. Mercimek çorbası mukabilinde satmak”, “Полуда з очей спала” – “Gözlerden perde kalktı”. При виборі фразеологічного еквіваленту враховувалась відсутність розходжень відносно значеннєвого змісту, стилістичної віднесеності, метафоричності й емоційно-експресивного фарбування.

Фразеологічні одиниці, які увійшли до другої групи, мають не повний еквівалент при перекладі: “Камінь спотикання” – “Engel”, “Не кидати бісеру перед свинями” – “Ayıya kaval çalmak”, “Не сотвори собі кумира” – “Kendine put yaratmak”, Неповним (частковим) фразеологічним еквівалентом називають таку одиницю мови, на яку перекладаємо, що є еквівалентом, повної й абсолютної, співвідносної багатозначної одиниці в мові першотворі, але не у всіх її значеннях. Тобто зміст обох фразеологічних одиниць є тотожним, але форма частково схожа. Наприклад: укр. “Манна небесна”; тур. “Kudret helvasını yemek”, укр. “Несповідимі шляхи Господні”, тур. “Allahın

hikmeti". У цих випадках при однаковому змісті й тотожності синтаксичної побудови частковим є лексичне наповнення.

Наступні біблеїзми складають третю групу, в якій переклад було здійснено прийомом калькування. Калькуванню, або дослівному перекладу, надають перевагу звичайно в тих випадках, коли іншими прийомами, зокрема фразеологічними, не можна передати повністю семантико-стилістичне й експресивно-емоційне значення фразеологізму, а з тих чи інших причин бажано "довести до відома" читача образну основу. Наприклад: "Влада темряви" – "Karanlık santanatı", "Спочатку було слово" – "Söz baştaydı", "Час розкидати каміння та час складати каміння" – "Taş atma zamanı ve taş toplama zamanı", "Щезнути, як дим. (Щезати)" – "Duman gibi kaybolmak", "Хто без гріха хай кине в неї (в нього) камінь" – "Ona ilk taş günahsız olan atsin", "Між небом та землею" – "Gök ile yerin arasında", "Нема нічого нового під сонцем" – "Ayın altında hiç bir yenilik yok", "Перст Божий" – "Allahın parmağı", "Світло у темряві" – "Karanlıkta ışık", "Сім раз вибачати" – "Yedi defa affetmek", "Смертний гріх, сім смертних гріхів" – "Yedi ölüm günahıdır", "Сонце світить і злим, і добрим" – "Güneş hem iyilere hem de kötülere parlar", "Сіль землі" – "Toprağın tuzu", "Упасти на добрий ґрунт" – "Verimli toprağa düşmek", "Вустами дитини говорить істина" – "Bebegin ağızdan çıkan sözler hakikattir", "Хома невірний (невіруючий), – "İnanmayan Foma", "Хліб насущний (наш)" – "Gündelik ekmeğimiz", "Царство Боже" – "Allah krallığı", "Чаша гніву; чаша страждань (терпіння) переповнена, переповнюється" – "Bu, öfke bardağı taşıran son damla oldu", "Шануй батька й матір своїх" – "Babana ve anaya derin saygısı ol", "Що є істина?" – "Gerçek nedir?".

Отже, можливості досягнення повноцінного словникового перекладу фразеологічних одиниць біблійного походження з української мови на турецьку мову залежать:

1. Від співвідношення між одиницями мов:

а) фразеологічна одиниця має в обох мовах точну, незалежну від контексту, повноцінну відповідність;

б) при перекладі фразеологічну одиницю можна подати у тій або іншій відповідності, звичайно з деякими відступами від повноцінного перекладу, перекладаються варіантом (аналогом);

в) фразеологічна одиниця не має ані еквівалентів, ані аналогів у мові, на яку перекладаємо, тобто неперекладна в словниковому порядку.

Тобто, можна констатувати, що фразеологічні одиниці перекладають або фразеологізмом – фразеологічний переклад, або іншими засобами – нефразеологічний переклад.

2. Від урахування національно-культурної та національно-мовної своєрідності

мовних одиниць та різного бачення картини світу носіїв мови оригіналу та мови, на яку виконується переклад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С., Медникова Э.М., Григорьева С.А. К вопросу о фразеологической сочетаемости и путях ее изучения // Проблемы фразеологии и задачи ее изучения в высшей и средней школе. – Вологда, 1978. – 147с.

2. Булавина С.В. Русские устойчивые словосочетания, содержащие церковно-религиозную лексику / С.В. Булавина. – Дис. ... канд. филол. наук. – Воронеж, 2003. – 210с.

3. Васильев, Л.С. История религий востока / Л.С. Васильев. – М.: Университет, 2001. – 426 с.
4. Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. / А.П.Коваль – К.: Либідь, 2001. – 312 с.
5. Краткий словарь библейских фразеологизмов Сост. Л.Г. Кочедыков, Л.В. Жильцова. – М., 2006 г. – 176 с.
6. Поливанов Е.Д. Введение в языкознание для востоковедных вузов. / Е.Д. Поливанов – Л., 1978. – 134с.
7. Стернин И. А., Флекенштейн К. Очерки по контрастивной лексикологии и фразеологии / И. А. Стернин, К. Флекештейн. Галле, 1989. – 94с.
8. Телия В.Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н.Телія. – М.: Наука, 1996. – 129 с.
9. Шанский Н.М. Фразеология современного русского литературного языка / Н.М. Шанский. – М., 1969. – 105с.